

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۰۵/۲۳/۲۰۲۲

محمد صالح گردش

معنی و ریشه واژه «ورارود» و «ورز آب»^۱

ورارود در فرهنگ ها، ماوراءالنهر است و آن ملکی است مشهور. (برهان) (انجمن آرا). ممالکی که در آنطرف رود آمویه واقع شده و به تازی ماوراءالنهر گویند. (ناظم الاطباء). ورز رود. (انجمن آرا). ورازرود. (حاشیه برهان قاطع چ معین). اسدی گوید: ورا رود ماوراءالنهر است. فردوسی گوید: اگر پهلوانی ندانی زبان- ورا رود را ماوراءالنهر خوان ر. کب: (لغت فرس ص ۰۹).

جهانگیری آرد: ورا رود با اول مفتوح و رای ثانی مضموم و واو مجهول و ورازرود با اول مفتوح به ثانی زده و الف مفتوح به زای منقوطة زده و ورز رود به اول مفتوح به ثانی زده و زای منقوطة مکسور و رای مضموم نام ماوراءالنهر است. و در صحاح الفرس نیز آمده: ورا رود ماوراءالنهر است. (فرهنگ نظام). و در فهرست ولف مستقلاً ورا رود نیامده اما ورز رود را به معنی سرزمین ماوراءالنهر آورده، و به فرهنگ عبدالقادر شماره ۲۶۴۴ ارجاع کرده است ولی بیت مزبور را در شاهنامه های مأخذ خود نیافته است. رشیدی گوید آزارود و زارود: ماوراءالنهر فخری گوید:

یک موی مباد از سر او کم که جهان را- آن موی به از جمله سمرقند و آزارود.

و رودکی (چنین است!) گوید:

اگر پهلوانی ندانی زبان- ورازرود را ماوراءالنهر دان

و گاهی به مد الف و غیر مد و حذف کلمه رود نیز آید چنانکه گویند سیب آرا؛ یعنی سیب ماوراءالنهر. مؤلف سراج ازارود (بالکسر و بفتح نیز) بدین معنی مخفف (از آن روی رود). و ازرود به حذف الف دوم مخفف آن و آزارود به مد و آزا تنها به مد و به غیر مد غیر مد غیر ثابت و ورازرود (ثانی رای مهمله) غلط و تصحیف ازارود چه ورا به معنی آنطرف، عربی است نه پهلوی و تبدیل الف به واو جائز. (حاشیه فرهنگ رشیدی ذیل آزارود). ولی وجه اشتقاق سراج درست نمی نماید. ورازرود هم که برهان آورده تصحیف است. (حاشیه برهان چ معین). (لغت نامه دهخدا زیر کلمه ورا رود)

به نظر من نیز وجه اشتقاق سراج و نیز برهان درست نمی نماید و ریشه جزء اول این اسم ترکیبی را کلمه «وَرْد» اوستایی می دانم که در پهلوی به معنی والیتن و در پارسی بالیدن است.

«وَرْد» یکی از کلمه های اوستایی ست که در پهلوی والیتن معنی گردیده که در پارسی بالیدن گوئیم. این کلمه در بند ۳ از هات ۲۸، بند ۴ از هات ۳۱ و جاهای دیگر اوستا آمده است. ر. کب: (یاد داشت های گات ها ص ۸) هم چنان کلمه «ورزدا» را برخی از مصدر ورز (ورزیدن، کردن، بجا آوردن) دانسته اند و برخی دیگر از مصدر وَرْد (بالیدن، فزایش دادن) ر. کب: (یادداشت های گات ها ص ۲۷۵)

به نظر این قلم کلمه ورزدا نیز از ریشه کلمه وَرْد (بالیدن) خواهد بود. بنابراین «ورزآب» یکی از رود های پر آب کشور تاجیکستان از ریشه همین کلمه وَرْد بوده است و می شود آن را رود بالنده و فزاینده معنی کرد و اسم «دره ورازآب» نیز از همین ریشه به نظر می رسد. همین گونه «ماوراءالنهر» را که در پهلوی «ورا رود» می گفته اند نیز ممکن است از ریشه همین کلمه باشد و اصل اوستایی آن به احتمال زیاد «ورداد رود» (وردا رود) بوده که باکثرت استعمال در زبان های

بعدي «ورا رود» يا «ورا روديان» گرديده است. لهنذا سرزمين پهناور و حاصل خيزی که در ميان دو رود بزرگ آمو و سيحون واقع بوده، اسم اوستايی آن وردا رود يا ورذا رود بر گرفته از اسم دره ورزاب و رود ورزاب بوده است که به تدريج در زبان پهلوی ورا رود شده است. با اين سخن موافق که ورا یکی از کلمات عربي به معنی آن طرف است و در ترکيب ورا رود جا ندارد و ريشه جزء اول ورا رود همين کلمه ورد اوستايی خواهد بود. معنی اين کلمه که فزاينده و بالنده است نيز با حال و احوال سرزمين های ميان دو رود آمو و سير دريا مطابقت دارد؛ زيرا اين سرزمين ها یکی از پرآب ترين و سير حاصل ترين سرزمين ها در سطح منطقه و جهان است. از آن جايی که دريای آمو در گذشته ها مستقيماً مسير غرب را می پيموده و به بحيره خزر می ريخته است، پس ورا رود سرزمینی بوده که در گذشته ها سرزمين های امروزی تاجيکستان، ازبکستان و ترکمنستان را شامل می گرديده است.

پايان

منابع:

- اگر دوش، محمد صالح. ريشه و معنی واژه اوستا. مزار شريف: مطبعه صورتگر، زمان چاپ ۱۳۹۷، صص ۱۶۶-۱۶۴